

A
SÁTORALJAUJHELYI SZÖLŐK
FELUJÍTÁSÁNAK
TIZ ÉVES TÖRTÉNETE

SÁTORALJAUJHELYI KIR. FOGHÁZFELÜGYELŐSÉG
ÁLTAL RENDELKEZÉSÉRE BOCSÁTOTT HIVATALOS
✧ ✧ ✧ ✧ ADATOK NYOMÁN ✧ ✧ ✧ ✧

IRTA :
CZAGÁNY FERENCZ

SÁTORALJAUJHELY
NYOMATOTT A ZEMPLÉN KÖNYVNYOMTATÓ INTÉZETÉBEN
1906.

Magyar hazánk közgazdasági életének történetében szomorú korszakot képez az 1880-tól 1896-ig lefolyt 16 év. A közvagyon egyik leghatalmasabb része, a milliók megélhetésének alapfeltételét képezett szőlőterületek kipusztultak. A parányi féreg, melynek létezését a tudományos vizsgálódás csak hosszabb kutatások után volt képes kimutatni, a szoros értelmében kiitta poharunkból a bort, sőt akkor sem tévedek ha azt állítom, hogy kiette szánkából a kenyeret. Mert azon vidékek lakossága, hol a fő gazdasági ág a szőlőművelés volt, csaknem koldussá lett. Természetszerű anyagi fejlődésében mindenesetre megakadt s a szőlőművelő és szőlőbirtokos közönség évtizedekre lett vagyoni tekintetben visszavetve, mert a nagy értékű, szőlővel beültetett területek igen sok helyen teljesen hasznavehetetlenekké válván más gazdasági ág számára: a holdankint 1000—6000 korona értékű területek ára 20—50 koronára csökkent.

Ez óriási esés egy nemzet közvagyonának értékében; amely értékcsökkenés természetesen maga után vonta a gazdasági hanyatlást s így a szegény-

séget — más téren is. Borkereskedelmünk, mely a francziaországi után első volt az egész világon, pár év alatt teljesen tönkrement, mert az előbbi évek terméseiből meglevő készletünk sem találhatott kellő piacot, mivel a quantum csökkenését lelkiismeretlen emberek a műborgyártás s a silány dalmát és olaszborok importja által ellensúlyozván: drága boraink is hitelvesztettekké váltak a külföldi piacokon.

De más, — s nemzetgazdaságilag nem kevésbé fontos — nagy kárt is okozott a szőlők kipusztulása. A folyton növekedő üres, kézimunkát többé nem igénylő területek mintegy temetőivé váltak az emberi munkának s az egyedül szőlőművelésre utalt lakosság további keresethiány miatt, hogy az éhenhalást kikerülje, a kivándorlásra lett szorítva. A 80-as évek előtt ismeretlen fogalom volt Zemplén vármegyében s különösen a tokaj-hegyaljai lakosságnál az amerikai kivándorlás. Statisztikai adatok bizonyítják, hogy míg 1880-ban Ausztria, Olaszország és Magyarország területéről az Amerikába kivándorlottak száma az összes bevándorlottaknak csak 6·7%-át tette, addig ez a százalék 1892-ben már 26·4%-ra emelkedett. Ezt a roppant különbséget pedig nem más okozta, mint a Magyarországból megindult nagymérvű kivándorlás. Óriási munkaerőt vont el nemzetünkől Amerika, s a munkáskéz hiánya 1896-ban, mikor a szőlők rekontruálása megkezdődött, annyira érezhetővé vált, hogy az akkori kormány segítsége nélkül a parlagtulajdonosok

egyáltalán nem lettek volna képesek a legnagyobb erőfeszítés mellett s bármily áldozatok árán sem, — aránylag rövid 10 év alatt — a pusztulás nyomait teljesen eltüntetni s a gazverte parlagokból ismét viruló édent alkotva, a nemzeti vagyon értékét sok-sok millióval növelni.

Tíz éve most, hogy a tokajhegyaljai szőlők ujjátelepítése ügyében az első lépés történt; tíz év előtt csendült meg az első kapavágás a parlagokban, amely kapavágást nyomon követett egy oly nagyarányu munkálat, mely rövid 10 év alatt teljesen eltüntette a siralmas képet s teremtett a Tokaj-Hegyaljának a világon legelsőrendű bort termő vidékéből ismét paradicsomot.

Nagy horderővel birt Magyarország közgazdasági életében a hegyaljai szőlők rekonstrukciójára fordított tevékenység. Méltó, hogy e kor történetének különösen Sátoraljaujhelyre vonatkozó része megörökíttessék, mert mi voltunk a kezdeményezők, innen indult ki a hatalmas akció az egész nagy Hegyaljára. Ennek, az ujhelyi szőlők felújításának történetét írom meg főbb vonásaiban a tizedik évforduló alkalmából, mert a nemes küzdelemben résztvev s vezérszerepet vitt emberek iránt az utókor is hálával tartozik, azért e kor történetét megörökíteni elsőrendű erkölcsi kötelesség is.

*

Mikor a Zemplénavármegyei Gazdasági Egyesület, — amelynek élén akkor is vármegyei közéletünk legkiválóbb

emberei s első sorban az Andrássy grófok szerepeltek, — tudatára ébredt annak a nemzetgazdaságilag még előreláthatóan föl sem becsülhető nagy munka- és tőke érték megbecsülésének, amelynek hivatott kezekbe való letétele és tovább munkálása olyan nemzeti vagyonnak képezendi alapját, amely kellő és megfelelő fejlesztés mellett orvosolhatja a közelmúltban tapasztalt gyászos visszaesést s amely új életet teremthet a sívárságon ; akkor ez az egyesület lánglelkű vezetőférfiainak buzgólkodása nyomán nem is mulasztotta el kötelességének teljesítését.

A Zemplénnvármegyei Gazdasági Egyesületnek ugy a földmivelésügyi, mint az igazságügyi kormányhoz intézett feliratai kellő gyümölcsüket meg is termették, mert elsősorban a földmivelésügyi miniszterium vette gondjaiba a nagyfontosságú kérdés tanulmányozását és rövid idő alatt a megoldás stádiumába is terelte azt. Megkereste az igazságügyi m. kir. minisztert és felkérte a Gazdasági Egyesület memorandumában lefektetett eszme pártolására.

Erdély Sándor akkori igazságügyi miniszter nem is zárkozott el a helyes és valóban nemes eszme kellő pártolásától. Rövid leiratában a vármegyei gazdasági egyesület s a földmivelésügyi kormány iratainak kiadásával jelentés tételre hívta fel a sátoraljaujhelyi kir. ügyészség vezetőjét, Hlavathy József akkori sátoraljaujhelyi kir. ügyész nagyon tartózkodó álláspontot foglalt el ez ügyben, mert a lelkiismeretes, pedáns tiszt-

viselő előtt majdnem lehetetlennek tűnt fel, hogy a felügyelete alá rendelt fogház lakóit külmunkára engedje. Sokáig gondolkozott az öreg ur a helyes megoldás módozatai felett, míg a jó sors jött segítségére, *Schweitzer János*, éppen akkor már kiváló erélyességéről és nagy szorgalmáról ismert új kir. fogházfelügyelő személyében. Hlavathy s Schweitzer közt heteken át folytak a tanácskozások és megbeszélések, s az öreg ur csak akkor jelentette az igazságügyi kormánynak hogy hajlandó belemenni a dologba, mikor Schweitzer biztosította őt: magyarán szólva minden baleset ellen.

Igy történt aztán, hogy a nagy kérdés a megoldás stádiumába lépett. Az igazságügyi m. kir. miniszter 72241/96. számú, 1897. jan. 1-én kelt rendeletével kimondotta a földmivelésügyi miniszterium propozíciójához való csatlakozását és ugyancsak 1897. február 4-én 1783/897. I. M. II. A. szám alatt kelt — mondjuk szervező — rendeletével megvetette alapját a Hegyalja újabb életrekeltének.

Mikor ez a nevezetes, 1783/1897. számú rendelet 1897. február hó közepe táján Hlavathy József kir. ügyészhez leérkezett, a még mindig aggódó, lelkiismeretes öreg ur a rendeletet a következő felhívás kíséretében közölte a kir. fogházfelügyelővel :

Szám : ad. 1496. kü. 97. A kir. fogházfelügyelő urnak. A nagyméltóságú m. kir. igazságügyministeri-

umnak 1897. évi február hó 4-ikén 1783/I. M. 897. II/A. szám alatt kelt magas rendeletét ./. alatt másolatban kiadva a következőknek jelentésére hívom fel a kir. fogházfelügyelő urat : A hegyaljai szőlők felujítási munkálataihoz a nagyméltóságu m. kir. igazságügyminiszterium a felügyeletem alatt álló kir. törvényszéki fogházban tartóztatott foglyok, rabok és első ízben büntetett fegyenczek kirendelését engedélyezvén, jelentse hány fogoly, rab és fegyencz volna a külső munkához kirendelhető és állandóan alkalmazható a nélkül, hogy a belső munka felakadást szenvedjen ? Továbbá jelentse : kik volnának azok a fogházőrök, a kik az őrmestereken felül a külső munkások feletti felügyelettel feltétlenül megbízhatók ? s kik azok, a kik a belső szolgálatot teljesítenék ? Hány fogházőrt tart ön, a belső szolgálat érdekeire való tekintettel, a külső munkások mellett alkalmazhatóknak, s a szökés eshetőségét szem előtt tartva, egy fogházőr felügyelete alá hány embert tart czélszerűen helyezendőnek ? — Megjegyzem : hogy a külső munkára csak oly letartóztatotakat kívánok alkalmaztatni, a kiknek a körülményekhez képest, részint személyi, részint családi, esetleg vagyoni viszonyai biztosítékot látszanak nyújtani arra nézve, hogy megszökésüktől tartani nem lehet, más részről pedig súlyt helyezek arra, hogy oly egyének, a kik sem állandó lakhelylyel, sem állandó foglalkozással nem bírnak,

csavargók és már előzőleg büntetve voltak, a külső munkára ne bocsátassanak. Saujhely, 1897. Február 10. *Hlavathy*, kir. ügyész.

A most leközzölt kir. ügyészi rendelet melléklete pedig — az 1783/897. számú igazságügyminiszteri rendelet — szó szerint így szól :

Másolat. Magyar királyi Igazságügy Minisztérium. 1783/897. I. M. II/A. szám. Vonatkozással folyó hó 7-én 240. szám. alatt tett jelentésére, értesitem a kir. ügyész urat, miszerint a Zemplén megyei gazdasági egyesület azon kérelmének, hogy a phylloxera által elpusztított tokajhegyaljai szőlők felújítási munkálatához a felügyelete alatt álló kir. törvényszéki fogházból *szőlőrigolirozásra* rabmunkaerő engedélyeztessék, a következő feltételek alatt helyt adok. A kirendelendő rabmunkások után a május hó 1-étől október hó 1-ig terjedő időszakban naponként és fejenként 50 kr, a munkálásra kevésbbé alkalmas hónapokban pedig 40 kr. lesz a vezetése alatt álló kir. ügyészség bűnügyi átalányának megtérítendő. A rabmunka osztagok őrizetére kirendelendő fogházőrök azonban kir. ügyész ur javaslatától eltérőleg 21224/1896. sz. rendeletem 3., illetőleg 18. §-a értelmében nem 70 kr, hanem 1 frt mérsékelt napidijra tarthatnak igényt, a mely körülmény kérelmező gazdasági egyesülettel pótlólag közlendő lesz. Miután a rendes

fogházi ételmezés a szabad levegőn nehéz földmunkával foglalkozó rabnak elégtelen, a kirendeltségben dolgozó minden egyes rabmunkás részére a következő élelem javítást engedélyezem: Reggelre felváltva 3 deka szalonna vagy 6 deka túró, délben a rendes étadagon felül fél adag élelem pótlék, estére egy adag oly módon készített rántott leves, amint az az egészségesek étrendjén a keddi napra elő van írva, továbbá naponként és fejenként 3 deciliter fehér bor és a 84 deka rendes kenyéradagnak 16 deka-gramm kenyérpótlékkal egy kilogrammra kiegészített mennyisége. — Ezen ételmezés a hivatalánál másolati példányban őrzött ételmezési szerződés értelmében, az ahhoz fűzött étrend és piaci árjegyzék szerint a szerződésben megállapított vagy ahhoz arányosított egységi árakon a rendes ételmező által lesz eszközendő. Ezen felül minden egyes rabmunkás naponként és fejenként 10 kr jutalomban lesz részesítendő. Az elszámolás tekintetében a következőket rendelem: A foglyok rendes ételmezése, amit különben is megkapnának, a napszámot nem terhelhetvén, az a bűnügyi átalány terhére esik és a rendes havi ételmezési naplók alapján számolandó el és fizetendő ki a vállalkozónak, tekintet nélkül arra, hogy a foglyok tényleg nem a fogházban ételmeztettek. — A fent részletezett több ételmezés külön havi számadásban számolandó el, napi és fejenkénti

23·70¹/₂ kr egysegi ár mellett. A rabok napi 10 krnyi keresménye a fogoly pénznaplóban a foglyok javára számolandó el olykép, hogy a keresmény fele megengedett magáncéljaikra felhasználható, másik fele pedig gyümölcsöztetőleg a szabályok értelmében a postatakarékpénztárba helyezendő el. Az elszállásolásról és munka eszközökkel való felszerelésről a munkaadónak kell gondoskodni. Felhivom kir. ügyész urat, hogy rabmunkásokat csak oly helyre adjon, ahol éjjeli meghálásra, vagy váratlan zivatar elől való menekülésre alkalmas elzárható s a szökéseket lehetőleg meggátló megfelelő fedett helyiség van és ha nincs: ilyennek előállítására a rabmunkaerőt igénylőket előzőleg kötelezze. Minthogy továbbá az élelmezési vállalkozótól kívánni nem lehet, hogy a főzést a szállókben több helyen eszközölje, kir. ügyész urat felhivom, hogy a rabmunkás csoportokat ugy szervezze, illetőleg ossza fel, hogy az őrzés megkönnyítésén kívül még az is lehetővé tétessék, hogy a főzés az élelmezési vállalkozóval a rabmunkások létszámához képest közlendő és általa kiszállítandó nyers anyagokból egy oly központon eszközöltessék, melyet a munkásrabok délben nagyobb időveszteség nélkül elérhetnek. Magától értetik, hogy az ételek elkészítéséhez az ehhez szükségelt előmunkálatokhoz, a főző edények és evőeszközök tisztogatásához a szükségelt egyének a rabmunka kirendeltségből veendő

át arra az időre, míg a főzéssel járó munkálat tart, ezenkívül azonban a szőlőművelési munkálatokban tartoznak részt venni. Az őrség dijjazása a fentiek szerint naponta és fejenként 1 frtot tévén, ezen dijjak a fogolynapszámoktól külön kezelendők és az örök nyugtáira kifizetendők és miután az örököt a rabok érendjére szorítani nem lehet, czélszerű lenne, ha kir. ügyész ur az élelmezési vállalkozóval az őrség tekintetében írásbeli megállapodásra lépne, a neki járó élelmezési költséget a befolyandó őrségi dijjakból kifizetné, s a fenmaradó összeget az illetőknek készpénzben kiadná. Miután pedig az őrségi dijjak és napszámok a munkaadók által alig ha fognak előre befizettetni, felhatalmazom kir. ügyész urat, hogy a szükséges költségeket a bűnügyi átalánynál előlegezze és ezen előlegeket a befolyandó napszámokból és őrségi dijjakból az átalánynak térítse vissza. Az egész művelet a $\frac{1}{2}$ alatt ide csatolt számadási minta szerint eszköz-
lendő. Végül értesitem kir. ügyész urat, hogy a külső főzéshez szükséges főzőedényeket és egyéb tárgyakat a jászberényi kir. járásbiróságtól fogja megkapni, a melyek megérkeztek után a leltárba felveendők lesznek. Kir. ügyész ur azon további előterjesztésének, hogy a kérdéses munkálatokhoz nem csak elzárásra és fogházra ítéltek, hanem rabok is kirendelhetők legyenek, helyt adok, sőt azt is megengedem, hogy a felügyelete alatt

álló fogházakban netalán büntetési-
ket töltő fegyenczek is — amennyi-
ben büntett vagy vétség miatt első
izben büntettettek és ezen nagyobb
szabadsággal járó foglalkoztatáshoz
aggálytalanoknak látszanak — a kér-
déses munkához kirendeltessenek. —
Felhivom kir. ügyész urat, hogy a
rabkirendeltség, valamint az egyes
osztágok szervezéséről, azok állandó
őrizetének és felügyeletének módoza-
tairól és a kirendeltségekben netalán
előforduló jelentékenyebb mozzana-
tokról hozzám jelentést tegyen. A fo-
lyó hó 1-én 72241—1896. sz. a. kelt
rendeletemben kiemelt némely szem-
ponton felül elodázhatatlanul szüksé-
gesnek tartom, hogy a rabmunka
kirendeltségben a büntetés céljának
és komoly jellegének megfelelő pél-
dás rend és szigorú fegyelem ural-
kodjék. Az e feletti főfelügyelettel kir.
ügyész urat bizom meg. Ezen főfel-
ügyelet kellő gyakorolhatása és a
netalán felmerülő bajok, visszaélések
és rendellenességek megszüntetése és
megtorlása végett jelenjen meg kir.
ügyész ur, esetleg a kir. fogházfel-
ügyelő, időnkint és váratlanul a munka
színhelyén, kísérje figyelemmel és
ellenőrizze a kirendeltségben ural-
kodó szellemet és fegyelmet úgy az
elitáltak mint az őrszemélyzet szem-
pontjából. Meg vagyok győződve,
hogy azon esetben, ha a kirendelt-
ség osztágjai a rabmunkások gondos,
lelkiismeretes megválasztása útján oly-
kép állíttatnak össze, hogy a vissza-

éléseknek, szökéseknek, ellenszegüléseknek veszélyétől tartani nem kell, ha a rabmunkások a szabad népeségtől mindig szigoruan elkülöníttetnek, ha a jól megválasztott és kellő utasítással ellátott felügyelő személyzet kötelességét teljesíti és a rabmunkások a netaláni szabályellenes viselkedés súlyos következményeire és haladéktalan szigorú megtorlására komolyan figyelmeztetnek, úgy a ki-rendeltségben kifogástalan rend és fegyelem fog uralkodni és azok hasznos, a közérdeket előmozdító munkát fognak végezni. Budapest, 1897. február hó 4-én. A miniszter rendeletéből: *Konya József* s. k. miniszteri o. tanácsos.

A szöltrekonstrukció igazi apostola, aki minden terhet, felelősséget magára vállalt, — Schweitzer János kir. fogház-felügyelő, — erre a rendeletre a következő jelentést terjesztette be az ügyészséghez:

Másolat. 143./1897. kff. szám. Tekintetes kir. ügyész ur! A külmunka engedélyezése tárgyában kiadott 1783 I. M. II/A. számú magas intézkedést kísérő ad. 1496/k. ü. 97. sz. becses rendeletére a következőket van szerencsém jelenteni: A fogházban gyakorolt iparüzletnél állandóan 25—30, mint házimunkás szintén 30 ember van foglalkoztatva. Ehez véve a nők átlagos 20 létszámát, valamint a vizsgálatiakat és a súlyosan elítélt feleb-

bezőket is 20-ra számítva, 100 ember tartandó bent oly módon, hogy a személyileg kevésbbé megbízhatók és hosszabb időre ítelt fegyenczek fog-
nak házi munkásokként alkalmaztatni. A jelen létszám mellett tehát 70 em-
ber volna naponként munkába küld-
hető, de valószínű, hogy e szám a
jövő s utánna következő hónapokban
30—40-re fog redukáltatni, mert mun-
kás időben alig jön be jogerősen
elítelt, mind halasztást nyer a bün-
tetés megkezdésére, s így a rablé-
szám csak az őszi hónapokban kezd
ismét emelkedni. Becses rendeletének
2-ik pontjára vonatkozóan tisztelettel
jelentem, hogy fogházőreink közt
megbízhatóság tekintetében korlátokat
nem vonhatok; ezek egyenlő hűség-
gel iparkodnak kötelességüknek meg-
felelni; miért is véleményem az: hogy
a külmunkásokkal kiküldendő örök
napidíjjai egy közös pénztárt képez-
zenek, mely a hó végén összegeztet-
vén, úgy az örök, mint őrmesterek
között egyenlően osztassék meg; mert
arra kérem tekintetességedet, méltóz-
tassék a szolgálatnak olyatén beosz-
tását jóváhagyni, hogy az eddig szo-
kásban volt kulcsos rendszer meg-
szüntettétvén, ezen kötelességet az
őrmesterek teljesítsék; — az őrállásra
szükséges naponta 9 ór, tárgyaláshoz
az eddigi szokástól eltérőleg kérem
megállapítani, hogy szabályszerűleg a
törvényszéki hivatal szolgák tegyék
ott kötelességüket s ne legyenek kény-
telen 5—6 fogházőrt állítani a tör-

vényszék rendelkezésére, míg a hivaltalszolgák a folyósokon nyujtózva és pipázva nevetik a helyettük talpon levő őrséget. Indítványozom továbbá, hogy az eddigi minden 5-ik szabadnap helyett, minden őr havonta 2 szabad napban részesüljön s ily beosztás mellett képes leszek 6—7 ört adni naponta a külmunkás rabok felügyeletére, vagyis átlag 8 emberre ügyelhet egy őr, ami teljes biztosíték arra, hogy fogházőreink ébersége mellett a nyílt helyen dolgozó rabok megszökésének lehetősége ki van zárva. Sőt a rövid időre ítélték közül 10 ember is bátran bizható egy őr felügyeletére. Ami a kiküldendő rabmunkások egyéniségét illeti, legyen meggyőződve, hogy a legnagyobb figyelemmel leszek azok kijelölésénél személyes viszonyaikra s erős meggyőződésem : hogy körültekintő intézkedéseim által minden szökési kísérlet előre kizártnak vehető. — Végül tisztelettel bemutatva a magas Ministerium által proponált „kimutatás“ mintáját, bátorkodom megjegyezni : hogy ennek fejezetei sem elég világosak, sem minden eshetőségre ki nem terjeszkednek ; — mert pl. esős idő bekövetkezte esetén, ha a munkás fél vagy harmad napot dolgozik, e minta szerint az elszámolás nem lehetséges ; — de a kimutatás „kiadás“ főrovata alá vont „az államkincstárt illető rész“, — és „Mindössze“ alrovatok jelentőségét a többi rovatokhoz viszonyítva egyáltalán nem

értem ; — miért is tisztelettel kérek arra felhatalmazást, hogy a legtisztább és legvilágosabb elszámolás eszközölhetése végett e minta alapján másat szerkeszthessek s a szerint teljesítem számvitelemet. — Saujhely, 1897. évi február hó 12-én. *Schweitzer János*, kir. ffelügyelő.

A történeti hűség kedvéért kiemelem itt, hogy Schweitzer akkor alig 60—70 embert vélt külmunkára kiküldhetőnek. Ha tudta volna, hogy az elvetett mustármag aránytalanul rövid idő alatt oly terebélyes fává növekszik, bizonyára más tónusban beszél. De a kezdet kezdetén állottunk, már magában az önbizalom becsülendő volt a fogházfelügyelőnél, a közvetlen következő idők pedig hogy mily nagy arányúvá fejlesztették ezt az elvetett mustárból fejlődött ültetvényt, — arról az alábbiak fognak tanubizonyságot tenni.

Ide iktatom, szinte a történeti hűség kedvéért s maradandó emlékül a kir. ügyészségnek 3833/897. számú leirata kapcsán a kir. fogházfelügyelővel közölt 72241/1896. számú igazságügy miniszteri rendeletet is, amely voltaképpen az alap-szervező rendelet jellegével bír.

A kir. ügyészség leirata ez :

Másolat. A saujhelyi kir. ügyészségtől. 3833/1897. k. ü. szám. A kir. fogházfelügyelő urnak Helyben. A rahok külső munkáltatásából befolyó jövedelem és az élelmezési járulékok

mikénti elszámolása tárgyában kiadott magas miniszteri rendeletet másolatban a számadási mintákkal együtt % alatt azzal adom ki a kir. fogházfelügyelő urnak : hogy az abban megjelölt szelvénykönyvet azonnal készíttesse el s az elszámolást annak alapján teljesítse. Saujhely, 1897. április 12. Hlavathy, kir. ügyész.

A hozzá másolatban csatolt igazságügyminiszteri rendelet pedig így szól :

Másolat. Magyar királyi igazságügyminiszterium 72241. szám 1896. I. M. II. a. A zemplénmegyei gazdasági egyesület beadványát, melyben a phylloxera által elpusztított Tokaj-hegyaljai szőlők felujítási munkálataihoz a sátoraljaujhelyi kir. törvényszék fogházából szőlőrigolirozásra rabmunkaerő igénybe vehetését kéri engedélyezni, kir. ügyész urnak véleményes jelentéstétel végett visszavárolag megküldöm. Midőn megjegyezném, hogy a gazdasági egyesület ezen kérelmének, a mennyiben kir. ügyész ur azt az ottani viszonyok alapján a maga részéről is teljesítendőnek vélné, helyt adni szándékozom, felhivom kir. ügyész urat, hogy tüzetes véleményét az ottani gazdasági egyesület vezetőségével folytatott tárgyalás után hozzám mielőbb terjessze fel. A kérelem teljesítésének feltételei gyanánt egyelőre a következőket közlöm kir. ügyész urral : 1. Hogy a kirendeltségek, megfelelő elkülönített

és a munkahelytől nem távol tekvő elzárható helyiségekben legyenek elszállásolhatók. 2. Hogy a rabmunkások a fogházörök állandó, szigorú felügyelete alatt megfelelő nagyságú és szervezetű osztagokban dolgozzanak, melyek egymástól úgy mint a szabad népességtől mindig teljesen elkülöníttessenek. 3. A rabmunkaerő díjazása olykép szabályoztassék, hogy tekintetbe véve a rabmunkások kirendelési, elszállásolási, ételmezési ruházat-elhasználási, őrség díjazási és magasabb munkajutalmazási költségeit, a kirendelés a kincstárra nézve veszteséggel ne járjon. Budapest, 1397. január 1-én. *Az államtitkár s. k.*

Az ezen rendelet, illetve kir. ügyészi leirat mellett fekvő, u. n. „Szelvénykönyv“ mintájára, — a melyre vonatkozólag a kir. fogházfelügyelő előbb leközölt iratában a válasz már megadott, — e helyütt meg kell jegyezni, hogy Schweitzer János a leadott minta nem kielégítő voltát első tekintetre átlátta s a helyett más mintáju, teljesen világos áttekintést nyújtó számadási főkönyvet hozott javaslatba, a melyet a miniszterium szó nélkül el is fogadott és tíz év óta, ma is a Schweitzer által proponált minta szerint történik az elszámolás. Sőt e számadási mintát az igazságügyi kormány más fogházaknál is kötelezővé tette.

A kezdet nehézségein tehát szőlőhelybirtokosok, kir. ügyész és fogházfelügyelő tul voltak. A szervezés 1897.

február közepén befejezést nyert. Hátra volt, — következett a nagy mű megkezdése és helyes keresztülvitele. Hogy ez miképen sikerült, megfogjuk látni.

Érdekes, és a fogház felügyelet személyzeténél uralgott összhangra s kitünő fegyelem- és rendszeretetre fényes világítást vet az a 143/897. számú fogházfelügyelői jelentés, mely azt mondja: „Fogházőreim közt megbízhatóság tekintetében korlátokat nem vonhatok; ezek egyenlő hűséggel iparkodnak kötelességüknek megfelelni.“

A laikus előtt, aki a viszonyokat kevésbé ismeri, e kifejezés nem bir nagy jelentőséggel. Pedig ez egy művészi és szép és dicsérő kifejezés az a személyzettel szemben, amely annyi kísértésnek, csábításnak van kitéve s akiknél az esetleges megtárodás humanisztikus szempontból is menthető volna. Itt szigorú lelkiismeretesség uralkodott, Schweitzer felelősséget vállalt mindnyájáért. Derék, becsületes gárdája volt, büszke lehetett rájuk. Különben a későbbi idők megmutatták, hogy jól ismerte őket és soha sem szégyenkezett miattuk. E derék, becsületes, hűséges fogházőri személyzet szintén egyik kiváló tényező volt a rekonstrukciónális munkálatoknál, mert nélkülök teljes, tökéletes eredményt nem lehetett volna nyerni. De jobban is értik ezek a szőlőművelésnek minden csinjabinját, mint akármelyik okleveles szőlész.

Az előzmények tehát rendben lévén, a kir. ügyész megadta a felhatalmazást a fogházfelügyelőnek, hogy az

általa aggálytalannak velt rabokat a jelentkező munkaadó szőlőbirtokosok rendelkezésére bocsáthatja.

1897. március 9-én vonult ki Dr. Rósenthal Sándor sátoraljaujhelyi ügyvéd szőlőjébe Kiss János fogházör felügyelete mellett az első rabmunkás csoport. (10 ember).

Szokatlan látvány volt Saujhely város utcáin a rabok kivonulása. De szokatlan volt ez a fogház lakóinál is. Uj szellő kezdett lengeni a komor falak közt, mindannyija kimenni óhajtott a szabadban való munkára. Nem kellett soká várniok. Mikor a parlagok tulajdonosai meglátták azt a kitünően fegyelmezett, szorgalmasan dolgozó 10 ember munkájának produktumát a dr. Rósenthal szőlőjében: 3 nap múlva már szökni kellett a fogházfelügyelőnek a rabmunkásokat kérők serege és zaklatása elől. Március 20-án már 80, 31-én már 110 rab dolgozott az ujhelyi parlagokban. És lőn: hogy a 6—8 év óta terméketlen, bogáncsos, rőzsés föld felforgatva, új illatot lehelve, az oltványok soraival büszkélkedett; a nagy ujjásztületes megtörtént, az 1897. év tavasza egy gyönyörűségees jövő perspektíváját állította a már elcsüggedt szemlélő elé.

A munkaadók egymásnak adták a zordon fogház kapujának kilincset. Új életre kelt a szürke épület csendes belseje, de vele új életre kelt egy milliókat kitevő közvagyon magában rejtő hegyvidék is.

Mérhetetlen kincs adatott vissza itt a nemzetnek. Mérhetetlen azért: mert

ellekintve attól, hogy az ujhelyi határban bár csak 1200—1400 holdnyi szőlőt telepített be a szorgalmas rabmunkások keze, — ez mint első kísérlet olyan buzditólag hatott országszerte, hogy a hazánkbeli szőlők teljes rekonstrukcióját Sátoraljaujhelyből eredettnek tekinthetjük s így méltán számíthatnak nem csak e vidék, de az ország hálájára is mindazok, akik vissza nem riadva a kezdet nehézségeitől, megadták az iniciatívát nemzetgazdaságunk e holt ágának új életre keltése, és amint ma már látjuk: felvirágoztatására.

Az 1898-ik év tavaszára már országos hire lett az ujhelyi szőlő felújítási munkálatoknak. Dr. Darányi Ignác akkori (s a véletlen kedvezéséből éppen jelenlegi is) földmivelésügyi m. kir. miniszter nagyban érdeklődött a munkálatok iránt. Tudatta vármegyénk akkori főispánjával, — Molnár Istvánnal, aki szintén egyik legbuzgóbb előharcosa volt a rekonsztukciónak, — hogy a kezdet kezdetén álló felújítási munkálatok, valamint az arra váró szőlőterületek — illetve parlagok — megtekintése végett leutazik a Hegyaljára.

A nagy nevű miniszternek idevonatkozó értesítését általános örömmel fogadta nemcsak a Hegyalja közönsége, de különösen Sátoraljaujhely szőlőbirtokos osztálya; mert sokat várt a miniszterrel való közvetlen érintkezéstől; és méltán: minthogy a tapasztalati tények minden jelentésnél többet mondhatnak.

Molnár István, — Zemplénvármegye akkori főispánja, teljes tudatában

volt annak, hogy a földművelésügyi miniszter előtt leplezetlenül fel kell tárni a valóságot, ha a kormány további támogatására olyan mérvben akar számítani a Hegyalja közönsége, amilyen mérvben maga a nagyfontosságú ügy megköveteli és megérdemli a vezető körök érdeklődését.

A miniszter fogadtatására nagy előkészületek történtek, mert a lefolyt első esztendő tapasztalatai már is meggyőzték szőlőbirtokosainkat arról, hogy a kormány eddigi támogatásának esetleges visszavonása óriási esést jelentene, annak fokozottabb kiterjesztése azonban csakis emelhetné és elősegíthetné a szépen induló fejlődést és a teljes rekonstrukciót. — Több oldalról történtek ugyanis felszólalások a raboknak külmunkára bocsátása ellen. Hírlapok közleményei jajveszékeltek a napszámos nép existenciája, az igazságszolgáltatás vagy jobban mondva a „megtorló igazság” álutra tévedése miatt; e közlemények azonban mind tendenciózusak voltak s hogy mélyebb nyomot nem hagytak maguk után, az már magában véve annak a bizonyítéka, hogy nem is állottak soha reális és elfogadható alapon.

A magyarnak nemzeti betegsége, a széthúzás és okvetetlenkedés kezdé felütni hydra fejét a csecsemő korát élő, de nagy reménységgel biztató rekonstrukció életének történetében.

Szerencsére a jók, az okosan gondolkozók erősebbek voltak és nem sikerült a fejlődő bimbót letörniök. Darányi

Ignác miniszter hegyaljai útja elejét vágta a további intrikáknak, amelyek azután egyszer és mindenkorra el is vesztették lábuk alól a talajt és soha sem ismétlődtek meg, mert a fokozatos fejlődés folyamatán maguk az eszme ellenségei szégyenkeztek később és belátták, hogy az adott viszonyok közt leghálásabb dolog lesz, ha az új kultúrát támogatni mindannyian vállalva iparkodnak.

A történeti hűség kedvéért iktatom ide Molnár István akkor volt zempléni főispánnak körlevelét, mellyel a rekonstrukcionális munkálatokat támogató, vagy azokban aktív tényezőket a miniszter fogadtatására meghívja. Ez a körirat így szól:

„Igen tisztelt Uram! Midőn a zemplén-vármegyei gazdasági egyesület szőlészeti szakosztálya által Dr. Darányi Ignác földmivelésügyi m. kir. minister ur Önagyméltóságának a Tokaj-Hegyalján történő magas látogatásának alkalmából megállapított programmot /. alatt megküldeni szerencsém van, szívesen kérem föl, hogy a Minister ur Önagyméltóságának méltó fogadtatásánál részt venni s a program megvalósítását szíves közreműködésével elősegíteni méltóztassék. — *Főispán.*“

A főispán körlevelében hivatkozott program, — a körlevél melléklete, — a következő szövegű:

„Szeptember hó 3-án. 1. A Minister Ur Önagyméltóságát folyó évi szeptember hó 3-án reggel $1\frac{1}{2}$ 9 órakor Szerencsen, a vasuti állomásnál megyei főispán ur öméltóságának vezetése mellett Zemplénnvármegye küldöttsége üdvözli, mi végből a küldöttségi tagok S.-A.-Ujhelyből reggel 7 óra 28 perczkor a rendes gyorsvonattal Szerencsre indulnak s ott a vasuti étteremben gyülekeznek. — Tekintettel a tovább utazásra, a küldöttségi tagok utiruhában jelennek meg. 2. Fogadtatás után reggeli 9 órakor Önagyméltósága és kísérete a küldöttséggel a szerencsi főszolgabíró által oda rendelt kocsikon Tállyára indul, ahol a tállyai szőlők tekintetnek meg, amely alkalomból Br. Mailott György ur öméltósága a kiránduló társaságot „Bányász“ nevű szőlőjében déli 12 órakor villásreggelire volt szives meghívni. 3. Villásreggeli után a társaság kocsikon visszaindul Szerencsre s innen a délután 3 óra 26 percckor induló személyvonattal S.-A.-Ujhelybe utazik. 4. S.-A.-Ujhelybe érkezvén, Önagyméltósága s az őt kísérő urak a vasuti állomásnál várakozó kocsikon Szöllőskére indulnak, ahol megtekintvén a rekonstruálás munkálatait, visszajönnek S.-A.-Ujhelybe. 5. Itt a város elején Önagyméltósága a küldöttségtől elválík és mint Gróf Andrássy Sándor ur öméltóságának vendége, Velejtére tovább utazik. — Szeptember 4-én. 6. Szeptember 4-én reggel Önagyméltósága

Velejtéről a rendes gyorsvonattal Sárospatakra érkezik, ahol őt a vasuti állomásnál a sárospataki szőlőbirtokosok küldöttsége üdvözi; rövid időzés után Ő Nagyméltósága s az őt kísérő urak a sauhelyi főszolgabíró által oda rendelt kocsikon a sárospataki állami szőlőtelepeket tekintik meg. Innen a társaság a Sárospatak-sauhelyi szőlőhegyek alatt Saujhelybe érkezik. 7. Déli 12 órakor villásreggeli főispán ur ő méltóságánál. 8. Délután 3 órakor szőlészeti értekezlet a vármegyeháza nagytermében. Az értekezleten a Miniszter ur Ő Nagyméltósága fog elnökölni s a szakosztály részéről azon Láczy Szabó László, Görgey Gyula, dr. Kossuth János és Thuránszky László urak fognak felszólalni. — Az értekezleten egyébként minden meghívott tag fel szólalhat. 9. Értekezlet után — ha az idő engedi — Ő Nagyméltósága a sauhelyi telepítéseket tekinti meg. 10. Az esti rendes vonattal Ő Nagyméltósága Saujhelyből elutazik. — Kelt a zemplénavármegyei gazdasági egyesület szőlészeti szakosztályának Saujhelyben 1898. augusztus 26-án tartott üléséből. — *Főispán.*“

Darányi miniszter hegyaljai utazása valóságos tanulmányut volt. A legkiválóbb szakemberek, elméleti tudósok és gyakorlati szőlészek, nagybirtokosok, kisgazdák, gazdasági egyesületünk vezéreiből vállaltva törekedtek arra, hogy a miniszter mindent tisztán, a tény-

leges valóságnak mindenben megfelelőleg lásson. Darányi mindenkit meghallgatott, mindent akart tudni. — A neki bemutatkozott Hlavathy József királyi ügyész és Schweitzer János kir. fogházfelügyelőt kitüntető szívélyességgel fogadta s a legapróbb részletekig kitudakozta tőlük az 1897. évi rabmunkának úgy reális mint humanisztikus eredményeit s különösen a rabmunka további fenhagyása esetére várható eredmények iránt óhajtott teljes tájékozódást szerezni. Az ügyész és különösen a fogházfelügyelő a legapróbb részletességgel világították meg a kérdést, — amely felvilágosításuk, minthogy azt a gyakorlati élet tapasztalatai már is tényekkel bizonyították a miniszter előtt, — eredményezte azután azt, hogy a földművelésügyi kormány megkeresése alapján az igazságügyminiszterium is mind szélesebb alapokra fektette a felujítási munkálatoknál igénybe vehető rabmunkaerő nagyobbítását.

Erdély Sándor akkori igazságügyi miniszter a Hlavathy József saujhelyi kir. ügyész referádája alapján Paksy József kassai kir. főügyész felterjesztésére megengedte, hogy a sátoraljaui helyi kir. törvényszéki fogház quasi gyűjtőfogház jellegével birjon s a 2 éven aluli időre elítélt foglyok és rabok a kassai, beregszászi, lőcsei, eperjesi, miskolci és rimaszombati fogházakból Saujhelybe szállíttassanak át, ahol szorgalmas munkájukkal hozzájárultak aztán a telepítések még nagyobb arányúvá tételéhez.

Ki kell emelnem e helyütt Paksy

József kassai kir. főügyésznek e nemes eszme iránt tanusított nagy jóakarátát. Ő ugyanis több ízben leutazott az ujhelyi szőlők felujítási munkálatainak megtekintésére és a saját tapasztalatai alapján, — mikor látta, hogy mily óriási értékű közvagyon megmentéséről van itt szó, — kezdettől mind máig a leghivebb pártolója volt szőlőbirtokosaink vitális érdekeinek.

Már az 1898. évben a sátoralja-ujhelyi kir. törvényszéki fogháznál alkalmazva volt 18 fogházori létszámot 32-re emelte; a vidéki fogházakból tömegestől szállíttatta át ide a rabokat, úgy, hogy 1898. szeptember havában már 250 rabmunkás vonult ki naponta 25 fogházor felügyeletével a hegyekre.

Érdekes idő volt ez. Megtörtént, hogy a törvényszéki tárgyalások a bent maradt 7 fogházort teljesen lekötve tartották. Ilyenkor a három őrmeter teljesített őrszolgálatot, a kapukulcsot pedig akárhányszor a soha ki nem fáradó Schweitzer fogházfelügyelő vette a kezébe. Valóságos fanatizmus uralta ezeket az embereket, mintha érezték volna, hogy nekik most nem szabad elfáradniok, mert ők egy nemes, nagy eszme szolgálatában, a közvagyon megmentésében fáradoznak.

Hlavathy József kir. ügyészt nagy buzgalmának elismeréseül az igazságügyi kormány a kir. főügyészi-helyettesi címmel s jelleggel tüntette ki, Schweitzer János fogházfelügyelőt pedig a X. fizetési osztály III. fokozatába léptette elő.

Kiemelem e helyütt Sárospataky

József saujhelyi ktr. alügyész nemes ügybuzgalmát is, aki a többször betegeskedő s többször a vidéki járásbíró-ságok megvizsgálásánál hivatali elfoglaltságban levő főnöke helyett mindig a legnagyobb odaadással, ügybuzgalommal és éberséggel ellenőrizte a munkát. Hlavatly kir. főügyészi helyettes elhalálozása után pedig, mint a helyi kir. ügyészségnek hónapokon át volt vezetője, folyton az intézmény fejlesztésére törekedett.

A rabok erkölcsi életére nézve a külső munkáltatás rövid időn belül megmutatta roppant hasznát. Eltekintve attól, hogy az ugyis tulnyomó többségben mezei munkásokból álló letartóztatottak nem voltak kénytelenek a zárt falak közt tespedni, hanem előbbi életviszonyaiknak megfelelő módon lettek foglalkoztatva, — a fogházból kiveszett minden erkölcs ellenes érzés, beszéd és cselekedet. A 3—400 főnyi rablétszám mellett éveken át nem fordult elő fegyelmi büntetés kiszabásának a szüksége, — az egészségi állapot pedig egyszerre soha nem remélt jó képet mutatott.

Dr. Löcherer Lőrinc, vármegyénk tudós és kiválóan humánus érzésű főorvosa, — egyszersmind fogházi orvos is, — évről-évre kérte jelentéseiben az igazságügyi kormánytól a rabok munkával való foglalkoztatását. Rámutatott arra, hogy a görvély- és gümőkór bacillusaival fertőzött fogházi helyiségek valóságos gyilkosai a legerősebb szervezetnek is, és ezen gyilkoló atómok

ellen egyedül a külmunkában való foglalkoztatás a gyógyszer. A főorvosnak idevonatkozó jelentései szintén egyik legfőbb tényezője volt a rabok külmunkáltatását engedélyező miniszteri intézmény indokolásának. Míg 1895-ben 28 halottja volt a fogháznak, 1897-ben már csak 3, 1898-ban pedig egyetlen egy sem! Ime így ölelkezik a reális haszon az emberszeretettel.

Az 1898. év vége felé valóságos láz vett erőt városunk szőlőbirtokosain a rekonstrukció szempontjából. A folytonos kivándorlás által amugy is csekély számú napszámos népe soha, — századok folyamán sem lett volna képes azt a nagy ujjászületést megteremteni, amelyet a kitűnően fegyelmezett és valóban jó kedvvel dolgozó rabmunkások produkáltak.

1899-ben már feltűntek a szép sorjában zöldelő új szőlőültetvények. — Dókus Gyula alispán pataki-utmenti szőlőjének helyén én kis leányaimmal 1898-ban még számócát szedegettem a tüskék-bokrok közül. Ma dusan termő, szemet-szívet gyönyörködtető a hatalmas tábla szőlő.

Igy folyt ez az áldásos munka, és folyik ma is és reménylem, hogy fog folyni mindvégig; mert a napszámos kézben mind nagyobb a hiány s ha ma beszüntetné a kormány a rabmunkát, ez egyértelmű lenne az ujhelyi szőlők elpusztításával és szőlőbirtokosaink teljes anyagi tönkretételével.

A rigolirozások és ültetések az 1903-ik évig mondhatni teljesen befe-

jeztettek. Közel másfélezer hold, gyönyörű, életképes, kitűnő karban levő szőlőterület diszeleg Sátoraljaujhely város határában. Hogy mi ennek a területnek a hozoma, hogy mily óriási vagy on adatott vissza az enyészet karjaiból a nemzetnek: azt fölösleges lenne fejtegetnem.

Ma már a telepítések befejeztetvén, a konzerválás munkája folyik. — Az bizonyos, hogy az ujhelyi szőlőknél szebbet nem Magyarországon, de az egész világon nem találunk. És ha elgondoljuk, hogy honnét vette ez a ropant átalakulás eredetét: akkor igazán hálával kell arra a Schweitzer Jánosra gondolnunk, aki merészkedett 10 év előtt a mellére ütve azt mondani: „én felelek mindenért; megmutatom, hogy paradicsomot teremtek a pusztaságból.“

*

Munkámat be is fejezhetném. Az anyagiasság embere azonban azt fogja kérdezni, lássuk hát, mit szereztetek az államnak, a raboknak, az egyeseknek. A számok beszélnek, lássuk hát a számokat. Mert magát a vagy on értékét kimutatni nem lehet, ezt csak ez a jó módu, vagy onos ujhelyi szőlőbirtokos osztály tudná hosszas számolás után kerek összegbe önteni; — de ami a szűkebb értelemben vett anyagi nyereséget illeti, — azt ime bemutatom az alábbi kimutatásban, mely a lefolyt 10 esztendő zárszámadásaiból van egybeállítva.

Év	Munkanap	Összes bevételek koronára	Tiszta jövedelem az állam részére korona
1897	22,396	20,260	9,000·88
1898	49,101	44,203	21,727·96
1899	49,290	44,008	17,223·50
1900	41,380	37,066	17,957·52
1901	35,730	32,244	16,164·11
1902	37,330	33,258	12,936·45
1903	39,970	35,741	15,332·34
1904	37,600	33,314	15,410·65
1905	38,620	34,718	14,999·66
1906	34,590	31,806	15,267·50

Az 1906. év adatai még nem teljesek, mert csak az ezen évi augusztus hó végeig elért eredményt tüntetik fel. De máris nyilvánvaló, hogy ezen év egyike lesz az ugynevezett legjobb üzletevéeknek. Ez eredményt pedig egyenesen Eisert István kir. ügyész nagy buzgalmának tulajdonítom, aki mióta ujhelyi kir. ügyészi állását elfoglalta, a legnemesebb ambícióval munkálkodik a külmunkáltatás fejlesztésén, mert nemcsak gondolkozásából folyólag belátta, hogy itt olyan tér nyílik a cselekvésre, amelyen lelkiismeretes munkával ropant szolgálatot lehet a nemzet közgazdasági ügyének s különösen e város közönsége anyagi jólétének emelésében tenni. Leggyengébb eredményt az 1902. év mutat, (mert 1897-et a kezdő évet még nem vonhatjuk be a számítás keretébe) de az 1903—1905. évek is csökkenést tüntetnek föl ugy az előző, mint a folyó évhez arányítva. Ennek ismét az a magyarázata, hogy a telepítések tulnyomó része, akkorra már be-

fejezést nyert s ezután már csak az új ültetések folyó munkálatai következtek. Ujabbi időben azonban ismét nagyobb területek kerültek forgatás alá, ami az ismét való emelkedést magyarázza a számadatokban.

Összegezve fenti kimutatásom adatait, kitűnik, hogy 10 év alatt a más-különben henyélésre kárhozott rabok 386,007 munkanapon teremtték viruló édenne a mi szép hegyeinket; 346,618 koronát kerestek, amelyből az ő élelem-javítási, felügyeleti s egyéb költségek címén mutatkozott kiadásokat leszámítva, a rabmunka 10 év alatt 156,020 kor. 57 fillér tiszta hasznot hozott az állam-kincstárnak. Ezen kívül a másfélezer holdnyi parlag, most már dusan termő új szőlő értéke mennyi? Legalább is tízmillió korona! Hát a sok, — a szabadban való munka által magtartott emberélet!

A rabmunkások részére kifizetett keresményi összeg a következő volt:

Év	Rabok keresménye
1897	8958 kor. 40 fill.
1898	9620 „ 20 „
1899	9858 „ — „
1900	8276 „ — „
1901	7146 „ — „
1902	7466 „ — „
1903	7985 „ — „
1904	7520 „ — „
1905	7724 „ — „
1906	6360 „ — „

Vagyis a rabok a helyett, hogy 386 ezer munkanapot elhenyéltek volna,

szereztek tíz millió korona értékű nemzeti vagyont, behajtottak az államnak 156 ezer korona tisztajövedelmet és hazavitték családjaik körébe nyolcvanezerkilencszáztizenhárom korona 60 fillér becsülete: keresményt!

A kis mustármag terebélyes fává nőtte ki magát. Gondos, szerető kezek ápolták. Egy nemzetnek a figyelme fordult feléje aggódva, kísérte fejlődése folyamatát nagy érdeklődéssel. De a nagy mű befejeztetett, nem is remélt eredménnyel, fényes sikerrel. Most már csak ápolni kell; és mert olyan kezekben nyugszik jövője, ahol azt eleve is biztosítva látjuk, — egy kívánságot kell részünkről csak hangoztatnunk: kísérje a nemes ügy munkásainak további tevékenységét is Isten áldása, őket pedig tüntesse ki polgártársaik nagyra-becsülése!

*

Nem az én hivatásom, hogy a felújítási munkálatokba fektetett, százezreket kitévő pénzösszeg beszerzési módzatait taglaljam, mert ez szorosan véve nem is tartozik a nyilvánosság elé, — teljesen magánügy. Csak annyit említek föl, hogy a szőlőbirtokosok nagyobb része nem lett volna képes önerejéből a rendkívül drága földforgatási és ültetési költségeket fedezni. Mert dacára az olcsó rabmunkerőnek, számot kell vetnünk az ujhelyi hegyek talajviszonyaival és a dolgok teljes ismeretének birtokában be fogjuk látni, hogy amidőn egy holdnyi szőlő, — a forgatástól a termőképességig jut, — legalább is 4—5 ezer,

sőt a sziklás területeken 8000 korona befektetést igényelt. Szőlőbirtokosainkat e nagy befektetési költségek előteremtésében is hathatósan támogatta a kormány, mert a telepítési célokra engedélyezett s rendkívül kedvező visszafizetési feltételű agrárkölcsönök vitték e kérdés finansziális megoldása tekintetében a főszerepet.

Emlékezetül álljon itt mindama ujhelyi szőlőbirtokosok névjegyzéke, kiknek szőlőit rabmunkaerő telepítette be s akik mintegy vezérszerepet vittek polgártársaik közt e nagy közgazdasági kérdés megoldásában s akik legkorábban állították vissza szőlőiket a termőképesség állapotába.

Dr. Rosenthal Sándor, dr. Schön Hugó, Schön Sándor, Kun Frigyes, Kincsessy Péter, Grosse Gyula, Dókus Gyula, dr. Reichard Sámuel, dr. Kossuth János, Kovács Antal, dr. Hornyay Béla, Vagányi Ferencz, Képes Gyula, Groszmann Dávid, Kellner Soma, Bodeczki Ede, Tomcsányi Márton, Ferenczy Arthur, Dókus Ernő, dr. Haas Bertalan, Nyomárkay Kálmán, Veress Károly, Spotkovszki Károly, Bratián Farkas István, Zárda, Katinszky Géza, Székely Imre, dr. Fried Lajos, Magazinér Emil, Róth Bernát, Reichard Mór, Benedek János, Ligeti Bertalan, Klárik István, Vos Konrád örökösei, Kapás Aurélné, gr. Sztáray Sándor, gr. Mailáth József, Reichard Dávid, Ambrózy Nándor, Tóth Károly, Jelenek Ádám, Tóth Ferencz, Kegyesrend, Dókus László, dr. Liszy Viktor, Somogyi Bertalan, Csécsi Imréné, Moldoványi

Géza, Molnár Gyula, Papp Sándor, Miklóssy István, Görög kath. egyház, báró Gaizler Józsefné, Bánóczy Kálmán, Szöllősi Arthur, Bartos János, Mester István, Hönsch Dezső, Rooz Adolf, Prihoda Lajos, Kis János, Szentgyörgyi Vilmos, Bernáth László, Kovács Károly, Korinkó János, Évva Ödön, Hornyay Madarassy Andor, Ligeti Ignác, Thuránszky László, Meskó Elek, Spitz Dávid, Viniczay György, Kulics János, Hajnal Dezső, Czili Károly, Majoros Gyula, Zsihovics Bertalan, Schleicher Frigyes, Ármágyi József, Pataky Miklós, Bendik Mihály, Dolozselek Albert, Rimay Lehel, Jaczkó István, dr. Sebeők Antal, Bernáth Aladár, Klitusz Pál, Szilvássy István és Medveczky János.

*

Ide iktatom végül a sátoraljaujhelyi kir. fogház őrszemélyzetének névsorát, akik a lefolyt tíz éven át szorgalommal, hűséggel voltak fáradhatlan fogházfelügyelőjünknek segélyére, és munkásságukkal e város szőlőbirtokos közönségének háláját érdemelték ki.

Őrmesterek:

szolgálati
éve:

Hornyák József	24
Kiss Bandi János (a belső ipari munkások felügyelője) . .	20
Ádám János	22

Czimzetes őrmester:

Onuska János	13
------------------------	----

Kir. fogházőrök:

Dobos János	19
Ivanicskó György	20

	Szolgalati éve
Kokot András	17
Kalapos Ferencz	16
Kovács József	18
Leczó István	17
Szalontai István	18
Szabó István	16
Bistei János	12
Czili András	14
Kis János	15
Kulcsár Ferencz	16
Rigó Ferencz	14
Vályi József	20
Hórász János	10
Kicsinkó Mihály	10
Varga István	9
Hrenyó András	8
Bodó József	7
Tamás Mihály	7
Drótár György	5
Szabó József	7
B. Duró József	3
Kusnyir István	5
Macsuga Ferencz	2
Krizsán András	2
Füsti József	1
Vrancsik Pál	1/2
Bereczki Lajos	1/2
Lang János	1/2
Lakatos Károly	4

*

Meg kell még emlékeznem a szőlőmunkáltatással legközelebbi kapcsolatban álló hegyaljai bodnár-iparról is. Mert ez az iparág köztudomásúlag oly annyira szerves kapcsolatban áll a sző-

lőkulturával, hogy a kettő egymásnékül el sem képzelhető.

Mikor a hegyaljai szőők az 1890-es években már teljesen ki-
usztultak, az ezelőtt itt egyik legfőbb kereseti ágat képezett bodnár-ipar is, — a szó teljes értelmében véve, — kihalt. A jó mód-
ban élt bodnárok szedték sátorfájukat és valamennyien Amerikába vándoroltak. Különösen a családos, némi vagyonnal is birt iparosainkat sújtotta kegyetlenül a filoxera-pusztítás nyomán bekövetkezett teljes munkahiány, és ezek a becsületes, szorgalmas, törekvő emberek végképp munka nélkül maradtak. Még jól járt közölők aki imitt-amott, vasutnál, uradalmakban vagy más módon talált valami foglalkozást. Akinek ez nem sikerült: az vándorbotot fogott. — Sátoraljaúj helyben a Deutsch Adolf és Deutsch Simon ipartelepe volt ez időben az egyetlen bodnár-műhely, amely exportra dolgozva, akkor is foglalkoztatott 20—25 munkást. Ez az ipartelep mintegy konzervátora volt nálunk a bodnár munkának, mert rajta kívül senki sem kultiválta azt, — nem lévén fogyasztója a Hegyalja vidékén.

Városunkból három bodnár-iparos maradt itthon mindössze. Nagy György, Lengyel József és Novák János. Ezek mint segédek nyertek alkalmazást a Deutschék ipartelepén, és amikor évek múltán a szőlők ismét termőképes állapotba hozattak, — e három iparosunk ismét önállóvá lett és dolgozik ma is szorgalommal, most már változott, jobb viszonyok között.

Nagy elismerés illeti Deutschékat különösen azért, hogy nem hagyták a hegyaljai kádár-ipart teljesen elsemmisülni. Habár hazánkban nem volt is piacz gyártmányaik részére és egyedül exportra dolgoztak, de néhány munkást mégis itt tartva s azoknak tisztességes megélhetését biztosítva, mintegy megmentői s telepítvényesei lettek a már ismét újabb fellendülésnek sőt mondhatni virágzásnak indult bodnár-iparnak.

Akik a legsúlyosabb válság idején nem csüggedve, de egy jobb jövőben reménykedve sok ezernyi vagyont és befektetést kockáztattak, azok csakis elismerésünkre tarthatnak számot.

A szőlők újra termőképességre hozatván, a Deutschék ipartelepe is mindjobban fejlődött s ma már azon a ponton áll, hogy egy nagyszabású hordógyárrá alakul ki, ahol pár száz ember talál majd biztos megélhetési forrást és ahonnan a Hegyalja szőlőbirtokosai fedezhetik hordószükségletüket anélkül, hogy e nagy gyár a kisiparosok létérdekeit veszélyeztetné.

Az ilyen, — igazán nemes ambíció felsarjazott vállalatot — hitem szerint a kormány sem fog késni olyan támogatásban részesíteni, amelyet a jó ügy méltán kiérdemel.

ALAPITTATOTT 1889.

Alexander Vilmos

KÖNYVKERESKEDÉSE
ÉS KÖNYVNYOMDÁJA
SÁTORALJAUJHELY,
RÁKÓCZI-UTCZA (SAJÁT HÁZÁBAN)

PAPIR-, IRÓ-, IRODA- ÉS
RAJZSZEREK RAKTÁRA.

Az összes iskolákban használatban
lévő

TANKÖNYVEK
kaphatók.

DIVATOS LEVÉLPAPIROK DOBO-
ZOKBAN ÉS BORITÉKBAN IGEN
JUTÁNYOSAN

Bárhol hirdetett könyv minden ár-
felemelés nélkül részletfizetésre is
nálam megrendelhető.

NYOMTATVÁNYOK IZLÉSES
KIVITELBEN GYORSAN SZÁLLIT-
TATNAK.